

FIGYELŐ

A Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság kongresszusa és közgyűlése

1977. november 28—29-én Budapesten tartotta második kongresszusát a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság „A népesedési folyamatok biológiai és társadalmi vonatkozásai (a népesség minősége)” témakörében. Ez a konferencia nem csupán a jelenlevők nagyobb számát és az első ízben történő külföldi részvételt illetően volt nagyobb szabású, mint az első,¹ de jelzett témaköre is átfogó jellegű volt, megközelítési módja pedig hangsúlyozottan interdisziplináris, vagyis nem csupán orvosi aspektusokra szorítkozó. Így a gyermekgyógyászaton és a szülész-nőgyógyászaton kívül demográfusok, szociológusok, pedagógusok, pszichológusok, jogászok, tudományos és társadalmi szervek képviselői a kérdéskör sokoldalú elemzését adták.

Ez a sokoldalúság visszatükröződött mind a kongresszus elnökségének összetételében (*Schultheisz Emil* egészségügyi miniszter, *Bálint József* államtitkár, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, *Zoltán Imre* egyetemi tanár, a MOTESZ elnöke, *Erdei Lászlóné*, a Magyar Nők Országos Tanácsának elnöke, *Duschek Lajosné*, a SZOT titkára, *Vidosfalvy Magda*, a Magyar Vöröskereszt főtitkárhelyettese, *Szabady Egon*, a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság elnöke, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese), mind pedig a programban.

Zoltán Imre bevezetőjében méltatta a Társaság szerepét a Magyar Orvostudományi Társaságok Szövetsége keretében.

Schultheisz Emil bevezetőben rámutatott a kongresszus témakörének jelentőségére és időszerűségére, társadalompolitikai és egészségügyi szempontból.

Szabady Egon bevezető főreferátuma vázolta a világnépesedés jelenlegi problémáit és távlatait, szembeállítva egymással a fejlődő, illetve a gazdaságilag fejlett régiók egymással ellentétes tendenciáit. Kitért a közép- és kelet-európai szocialista országok demográfiai helyzetére és ezzel összefüggő natalista népesedéspolitikájukra, ami Magyarországon 1967-ben a gyermekgondozási segély bevezetésében, 1973-ban pedig komplex intézkedés-sorozatban nyilvánult meg. Ennek nyomán mennyiségi célkitűzéseinkben, a születésszám emelését illetően jelentős, de inkább átmeneti jellegű eredményeket értünk el. Ezeknél tartósabban lehetnek azok az eredmények, melyek a terhes és csecsemő-ellátás javítása nyomán az újszülöttek egészségügyi helyzetében jelentkeztek, aminek távlati hatásai is lesznek a népesség minőségi összetételére.

A Kongresszus első ülése *Buda Béla* vitaindító referátuma után a párválasztás és a házasságkötés témakörével foglalkozott. A párválasztás lélektani, biológiai és társadalmi tényezőin, a házassági, társadalmi mobilitás kérdés-körén kívül foglalkoztak a referátumok² a családi életre nevelés feladataival, a házasság előtti tanácsadás, valamint a házasságkötés jogi vonatkozású kérdéseivel.

¹ A Társaság első tudományos ülést 1976. november 4—5-én Debrecenben tartotta; ez a serdülőkör orvosi vonatkozású problémáival foglalkozott.

² A referátumokat *Szilágyi Vilmos*, *Gonda György*, *Bognár Zoltán* és *Weisz Emilia* tartották.

A házaselet kezdetének témakörével foglalkozó második ülés vitaindító referátuma (*Ranschburg Jenő*) a házasság szerepkörrel kapcsolatos elvárások főbb lélektani problémáit tekintette át. Ezt követően a referátumok a korai (első-sorban a nők részéről tömegesen fiatal korban kötött) házasságok különleges gazdasági, kulturális, egzisztenciális problémáival, továbbá valamennyi házasságkötés egyik alapkérdésével, a lakásszerzés nehézségeivel foglalkoztak. Ismeretítésre kerültek egyes vizsgálati eredmények a fiatal házaspárok elképzeléseiről, családtervezési és születésszabályozási magatartásáról.³

A harmadik, a „Gyermek a családban” címet viselő ülésen *Schuler Dezsőnek* orvosi aspektusokkal foglalkozó bevezetője után 3 témakör került meg tárgyalásra. Az elsőben (terhesség, szülés és csecsemőhalandóság) főleg a fogamzásgátlás, a művi vetelés, a terhesség egészségügyi problémáinak, a perinatális mortalitásnak, valamint az általános csecsemő és kisgyermek halandóságnak az orvosi vonatkozású kérdései domináltak, de szóba kerültek a terhes nők munkahelyi, munkajogi problémái is.⁴

Az ülésszak második témakörébe a gyermeknevelés és elhelyezés kérdései tartoztak. (A vitaindító referátumot *Magyar Béláné* tartotta). Itt a családon belüli, illetve bölcsődei csecsemő és kisded nevelés egészségügyi és lélektani hatásai, a kisgyermekes családok munkahelyi problémái és a gyermeknevelés állami támogatása, valamint az óvodás gyermekek, végül pedig az állami gondozottak speciális kérdései kerültek megvitatásra.⁵

Az ülés harmadik része a családi nevelés iskoláskori, serdülőkori időszakkával foglalkozott. *Brunecker Györgyi* vitaindító referátuma a családi hatás jelentőségét hangsúlyozta az ember, illetve gyermek pszichikai fejlődésének viszonylag rendkívül lassú szakaszában. A referátumok a gyermek és a szülők viszonyának lélektani kérdéseivel, különösen a tekintély-elvnek a családban való fenntartásával, valamint a gyermek vállalással kapcsolatos szülői motívumok ambivalens vonásaival foglalkoztak. A család, illetve iskolai nevelés érték-orientációjának összhangja, illetve ennek hiánya, a családi befolyás jelentősége a gyermek továbbtanulására és pályaválasztására voltak még azok a kérdések, melyekkel az ülésszak referátumai⁶ nagyrészt empirikus vizsgálati anyagok alapján foglalkoztak.

A negyedik ülés („A családi élet változása, az együttélés”) *Klinger András* vitaindító referátuma után a házaselet különböző demográfiai ciklusaival, a házasság felbomlásának, illetve a különélésnek, az elsősorban a nők körében nagy arányban észlelhető társalanságnak a problémáival, valamint a családi élettel kapcsolatos közvélemény-kutatás kérdéseivel foglalkozott.⁷

Az ülésszakok után *Erdei Lászlóné* tartott záróreferátumot a család szerepéről a szocialista társadalomban. Ebben hangsúlyozta, hogy a család az emberi együttélés olyan alapvető közössége, mely az egyén és a társadalom számára nélkülözhetetlen feladatokat lát el. Bár a család termelési és szolgáltatási feladatait egyre inkább átveszi a társadalom, a gyermek érzelmi fejlődését és szocializálását ma is alapvetően a családi közösség határozza meg. Ezért a családon belüli viszonyok, a munkamegosztás és szerepkörök alakulásában a társadalom is érdekelt. A család belső viszonyainak demokratikusabbá válását elősegíti, hogy az egykor eltartott — olykor kiszolgáltatott — nők helyzete a társadalomban lényegesen megváltozott. Mindazonáltal a családon belül a hagyományos kapcsolatok, illetve szerepkörök továbbélése még gyakran fennáll és ennek hatása továbbgyűrűzhet a társadalom többi közösségében is.

Szabady Egon elnöki zárószavában hangsúlyozta azokat az előnyöket, melyek a kongresszus tudatosan interdiszciplináris jellegéből adódtak. A kongresszus egyik általános tanulságának jelölte meg annak igényét, hogy a családtervezésben a kvantitatív szemlélet mellett a kvalitatív szempontok is fokozottan érvényesüljenek. Végül utalt arra a fejlődésre, mely a témakörben az elmúlt időszakban a közvéleményben, a társadalom tudatában is végbement;

³ A referátumok előadói: *Hoóz István, Cravero Róbert, Cseh-Szombathy László, Jakubecz Sándor és Aszódi Imre.*

⁴ Referátumok: *Lampé László, Csömör Sándor, Gayer Gyuláné, Illei György és Boda Domokos.*

⁵ Referátumok: *Óry Imre, Czerván Mártonné, Bakonyi Pálné, Faik Judit.*

⁶ Referátumok: *Popper Péter, Zrinszky László, Orutay Zsuzsa, Albrecht Vilmos.*

⁷ Referátumok: *Tamásy József, Katona Zoltánné, Lőcsei Pál és S. Molnár Edit.*

míg a családtervezés fogalma és kérdései 10—15 évvel ezelőtt lényegében ismeretlenek voltak, addig ma már közismertté és általánosan elfogadottá váltak.

* * *

A program szerinti referátumokat számos csatlakozó előadás, illetve ad-hoc hozzászólás egészítette ki mind a belföldi, mind pedig a külföldi résztvevők részéről. A témakörök komplex megközelítése a különféle szakmák képviselői részére lehetővé tette, hogy a munkakörükbe tartozó problémákat szakterületükön kívül eső szempontok újszerű megvilágításában is megismerjék. Fokozta az érdeklődést az a körülmény is, hogy az előadások a család teljes életciklusaira kiterjedtek.

Külföldről érkezett a kongresszusra *Akira Kusukawa*, az ENSZ Népesedési Alapja kelet-európai osztályának vezetője. A szocialista országok közül Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, az NDK és Románia társ-szervezeteinek képviselői vettek részt a kongresszuson, a nyugati országokból Dánia, Franciaország, Portugália és az Egyesült Államok szakértői.

* * *

A Társaság a kongresszussal egyidejűleg közgyűlést is tartott, amelyen többek között megvitatták azt is, hogy milyen módszerekkel lehet hasznosítani a kongresszus tanulságait és eredményeit a gyakorlati munkában. A közgyűlésen a más fontos egészségügyi beosztásba került *Vidosfalvy Magda* helyett a vezetőségbe⁸ választották *dr. Kaposvári Júlia* országgyűlési képviselőt, a Magyar Vöröskereszt főtitkárhelyettesét. A társaság vezetősége kooptálta továbbá tagjai közé a regionális szervezetek vezetőit.

Съезд и общее собрание Венгерского научного общества по охране семей и женщин

28 и 29 ноября 1977 г. в г. Будапеште состоялся второй съезд Венгерского научного общества по охране семей и женщин по теме «Биологические и социальные аспекты процессов народонаселения (качество населения)». Этот съезд осуществился в более широких масштабах, чем первый¹, не только из-за большей численности присутствующих лиц и из-за того, что в этом съезде участвовали первый раз иностранцы, но и его указанная тема показалась универсальной, а у способа приближения был выражено интердисциплинарный характер, то есть он не ограничился только медицинскими аспектами. Таким образом, кроме педиатров, акушеров-гинекологов, также и демографы, социологи, педагоги, психологи, юристы, представители научных и общественных органов дали многосторонний анализ круга вопросов.

Эта многосторонность выразилась как в составе президиума съезда (министр здравоохранения *Эмил Шультейс*; государственный секретарь, председатель Центрального статистического управления ВНР *Йожеф Баллит*; председатель Союза венгерских медицинских обществ МОТЕС, профессор *Имре Золтан*; председатель Центрального совета венгерских женщин *г-жа Ласлоне Эрдеи*; секретарь Центрального совета профсоюзов *г-н Лайош Душек*; заместитель генерального секретаря Венгерского красного креста *Магда Видоцфалви*; председатель Венгерского научного общества по охране семей и женщин, заместитель председателя Центрального статистического управления *Эгон Сабади*), так и в программе.

г-н Имре Золтан в своих вступительных словах говорил о роли Общества в пределах Союза венгерских медицинских обществ (МОТЕС).

⁸ А Társaság vezetőségének névsorát a Demográfia 1976. 2—3. sz. közölte.

¹ Первый научный съезд Общества состоялся в г. Дебрецене 4—5 ноября 1976 г. и занимался медицинскими проблемами отрочества.

Эмил Шультейс в своей вступительной речи указал на значение и актуальность темы съезда с точки зрения социальной политики и здравоохранения.

В своем основном докладе Эгон Сабади изложил теперешние проблемы и перспективы народонаселения мира, сопоставляя противоположные тенденции развивающихся и экономически развитых районов. Он говорил о демографическом положении социалистических стран Средней и Восточной Европы и о их natalistической политике народонаселения, связанной с демографическим положением. Политика народонаселения Венгрии проявилась в 1967 г. в введении пособия по уходу за ребенком, а в 1973 г. в серии комплексных мероприятий. Вследствие этого в наших количественных целях, в отношении повышения числа рождений были достигнуты значительные результаты, у которых, однако, был скорее временный характер. Более длительными могут быть результаты, полученные в санитарном положении новорожденных благодаря улучшению обслуживания беременных женщин и младенцев; эти результаты будут оказывать и перспективное влияние на качественный состав населения.

I. сессия съезда, после начинающего дискуссию доклада *Белы Буды*, занималась темой выбора партнера и брака. Кроме психологических, биологических и социальных факторов выбора партнера и круга вопросов брачной социальной мобильности, доклады² рассмотрели и задачи подготовки к семейной жизни, вопросы консультации перед браком, а также юридические вопросы брака.

Доклад *Енэ Ранибурга*, начинающий дискуссию II. сессии по теме начала брачной жизни, дал обзор об основных психологических проблемах ожиданий в отношении брачной жизни. После этого доклады занимались специальными экономическими, культурными, экзистенциальными проблемами ранних браков (в первую очередь браков, заключенных в большем количестве женщинами в молодом возрасте), а также одним из основных вопросов всех браков — трудностями приобретения квартиры. Были изложены отдельные результаты исследований о представлениях молодых супружеских пар, об их отношении к планированию семьи и регулированию рождаемости.³

На III. сессии по теме «Ребенок в семье», после основного доклада *Дезеж Шулера*, занимающегося медицинскими аспектами, были обсуждены три темы. В первой преобладали вопросы антиконцепции, искусственного аборта, санитарные проблемы беременности, медицинские вопросы перинатальной смертности, а также общей смертности младенцев и маленьких детей, но речь шла также о проблемах беременных женщин на рабочем месте и в отношении трудового права.⁴

К второй теме сессии относились вопросы воспитания и размещения детей. (Г-жа *Белане Мадяр* читала доклад, начинающий дискуссию.) Тут были обсуждены санитарные и психологические эффекты воспитания младенцев и маленьких детей в семье или в яслях, проблемы семей с маленькими детьми на рабочем месте и государственная поддержка, оказываемая в воспитании детей, далее специальные вопросы дошкольников и детей на попечении государства.⁵

Третья часть сессии занималась периодами школьного и отроческого возрастов воспитания в семье. *Дьёрдь Брунеккер* читала доклад, начинающий дискуссию, в котором она подчеркнула значение семейного влияния в относительно очень медленном этапе психического развития человека или ребенка. Доклады рассмотрели психологические вопросы отношения между ребенком и родителями, особенно сохранение принципа авторитета в семье, а также амбивалентные черты родительских мотивов готовности иметь детей. Согласие или отсутствие ориентации значения семейного или школьно-

² Докладчики: Вильмош Силади, Дьёрдь Гонда, Золтан Богнар и Эмилия Вейсс.

³ Докладчики: Иштван Хооз, Роберт Краверо, Ласло Че-Сомбати, Шандор Якубец и Имре Асоди.

⁴ Докладчики: Ласло Лампе, Шандор Чэмэр, г-жа Дюлане Гайер, Дьёрдь Иллеи и Домокош Бода.

⁵ Докладчики: Имре Эри, г-жа Мартон Церван, г-жа Пал Баконьи, Юдит Фалк.

го воспитания, значение семейного влияния на продолжение учения и выбора профессии ребенка были тоже изложены в докладах⁶ сессии, большей частью на основе материалов эмпирического исследования.

IV. сессия («изменение семейной жизни, совместная жизнь»), после начинающего дискуссии доклада *Андраша Клингера*, занималась разными демографическими циклами брачной жизни, проблемами распада брака или отдельной жизни, одиночества, наблюдаемого в большой мере в первую очередь у женщин, далее вопросами исследования общественного мнения о семейной жизни.⁷

После сессий г-жа *Ласлоне Эрдеи* читала заключительный доклад о роли семьи в социалистическом обществе. Она подчеркнула, что семья представляет собой такой основной коллектив совместной жизни людей, который выполняет необходимые для индивида и общества задачи. Хотя общество принимает на себя все больше и больше задач производства и обслуживания семьи, эмоциональное развитие и социализация ребенка определяются в основном семейным коллективом даже в настоящее время. Поэтому также и общество является заинтересованным в динамике условий, разделения труда и ролей внутри семьи. Положение женщин — которые были раньше иждивенками и иногда беззащитными — в обществе изменялось в значительной мере; это обстоятельство способствует демократизации внутренних условий семьи. Несмотря на это еще часто бывает, что внутри семьи сохранялись традиционные отношения или роли, что может оказать влияние и на другие коллективы общества.

Эгон Сабади в своей председательской заключительной речи подчеркнул положительные стороны сознательно интердисциплинарного характера съезда. Как один из общих уроков съезда он упомянул требование реализовать постепенно также и качественные аспекты, кроме количественного взгляда, в планировании семьи. Наконец, он указал на развитие, происшедшем по данной теме в последнее время в общественном мнении и в сознании общества; пока 10—15 лет тому назад понятие и вопросы планирования семьи были практически неизвестными, в настоящее время они стали уже общеизвестными и общепринятыми.

*

По программе доклады были дополнены рядом содокладов или случайными выступлениями со стороны как венгерских так и иностранных участников. Комплексное приближение к темам позволяло представителям разных профессий ознакомиться с относящимися к своему кругу деятельности проблемами также и в новом освещении аспектов вне своей дисциплины. Факт, что доклады охватили целый цикл жизни семьи, увеличил интерес.

Из заграничных пришел на съезд заведующий Отделом по Восточной Европе Фонда ООН для демографических деятельностей — *Акира Кусукава*. Из социалистических стран представители организаций Болгарии, Чехословакии, Югославии, Польши, ГДР и Румынии, а из западных стран эксперты Дании, Франции, Португалии и США участвовали в съезде.

*

Одновременно с съездом состоялось и общее собрание Общества, на котором, между прочим, были обсуждены и методы, которыми можно использовать уроки и результаты съезда в практической работе. На общем собрании вместо Магды Видошфалви, которая была переведена на другой важный пост здравоохранения, в Правление⁸ была выбрана депутатка парламента, заместитель генерального секретаря Венгерского красного креста — д-р *Юлиа Капошвари*. Кроме того, Правление Общества кооптировало в членство руководителей региональных организаций.

⁶ Докладчики: *Петер Поппер*, *Ласло Зрински*, *Жузеа Ортуган*, *Вильмош Аалбрехт*.

⁷ Докладчики: *Йозеф Тамаш*, г-жа *Золтанне Катона*, *Пал Лечеи* и *Эдит Ш. Мольнар*.

⁸ Именной список Правления Общества был опубликован в № 2—3 1976 г. журнала «Демография».

Congress and General Assembly of the Hungarian Scientific Society for Family- and Women's Welfare

The Hungarian Scientific Society for Family- and Women's Welfare held its second Congress on the topic „Biological and social aspects of population processes (quality of population)” in Budapest on 28—29 November 1977. This conference was larger than the first one¹ not only because of the higher number of its participants and due to the fact that this was the first time that foreigners took part in the Congress of the Society, but also its subject indicated was of a comprehensive character and the way of its approach was explicitly interdisciplinary, i. e. it was not only limited to medical aspects. So, beside paediatrists, obstetricians-gynaecologists, also demographers, sociologists, teachers, psychologists, jurists, representatives of scientific and social organs gave a various analysis on the subject.

The comprehensive character of the Congress was reflected both in the composition of its chair (*Emil Schultheisz*, Minister of Health; *József Bálint*, Under-Secretary of State, President of the Hungarian Central Statistical Office; Professor *Imre Zoltán*, President of the MOTESZ Association of the Hungarian Medical Societies. *Mrs. László Erdei*, President of the National Council of Hungarian Women; *Mrs. Lajos Duschek*, Secretary of the Central Council of the Hungarian Trade Unions; *Magda Vidosfalvy*, Deputy Secretary-General of the Hungarian Red Cross; *Egon Szabady*, President of the Hungarian Scientific Society for Family- and Women's Welfare, Deputy-President of the Hungarian Central Statistical Office) and in its program.

Imre Zoltán in his introductory speech described the role of the Society within the framework of the Association of the Hungarian Medical Societies (MOTESZ).

Emil Schultheisz in his opening speech pointed out the importance and the timeliness of the subject of the Congress from the point of view of social policy and health.

Egon Szabady in his main introductory paper outlined the present problems and prospects of world population comparing the trends opposite to one another of the developing and economically developed regions, respectively. He spoke of the demographic situation of the socialist countries of Central and Eastern Europe and of their natalist population policy connected with their demographic situation. In Hungary the population policy manifested itself in the introduction of the child care allowance in 1967 and in a complex series of measures taken in 1973. As a result in our quantitative aims, in respect of the increase in the birth number we gained significant results which, however, were rather of a temporary character. More stable are the results obtained in the health condition of the newborn due to the improvement of prenatal and infants' care which will have also prospective effects on the qualitative composition of the population.

The first session of the Congress, after *Béla Buda's* paper introducing the discussion, dealt with the subject of choice of partner and marriage. Beside the psychological, biological and social factors of choice of partner, the questions of social mobility in marriage the papers² treated the tasks of preparation to family life, premarriage consultation as well as the legal questions of marriage.

The paper introducing the discussion of the second session dealing with the beginning of marital life (*Jenő Ranschburg*) offered a survey on the main psychological problems of the expectations related to marriage. After this the papers treated some special economic, cultural, existential problems of early marriages (first of all of the large number of contracted by women in young age) as well as one of the basic question of marriage, the difficulties of getting a flat. Some survey results were set forth on the ideas, family planning and birth control attitude of the young married couples.³

¹ The Society held its first scientific session on 4—5 November 1976 in Debrecen; it dealt with the medical problems of teen-agers.

² The papers were read by *Vilmos Szilágyi*, *György Gonda*, *Zoltán Bognár* and *Emília Weisz*.

³ The papers were read by *István Hoóz*, *Róbert Cravero*, *László Cseh-Szombathy*, *Sándor Jakubecz* and *Imre Aszódi*.

At the third session entitled „Child in the family” after *Dezső Schuler's* introduction relating to medical aspects 3 subjects were discussed. In the first (pregnancy, childbirth and infant mortality) mainly the sanitary problems of contraception, induced abortion, pregnancy, the medical aspects of perinatal mortality as well as of general infant- and young children's mortality prevailed but also problems relating to the working place, right of labour of pregnant women were mentioned.⁴

The second subject of the session covered the questions of the rearing and placing of children. (*Mrs. Béla Magyar* read the paper introducing the discussion.) Here the sanitary and psychological effects of rearing infants within the family and in creches, respectively, the problems of families with young children in the working place, the state support of the education of children as well as special questions of children in kindergartens and of children under state care were discussed.⁵

The third part of the session dealt with the period of school-age and puberty of rearing in the family. *Györgyi Brunecker* in her paper introducing the discussion stressed the importance of the influence of the family in the relatively very slow period of the psychic development of the human being and child, respectively. The papers treated the psychological questions of the relation between children and parents, especially the maintenance of the principle of authority in the family as well as the ambivalent features of parental motives of the willingness to have children. The harmony of the value-orientation of family- and school education, and its lack, respectively, the importance of family influence on the continuation of studies and choice of profession of the child were dealt with by the papers⁶ of the session, mainly on the basis of materials of empiric studies.

András Klinger's paper opened the discussion of the fourth session („Change in family life, living together”). The different demographic cycles of marital life, the problems of dissolution of marriage and separation, respectively, first of all the problems of loneliness observed to a great extent mainly among women, as well as the questions of public opinion survey concerning family life formed the subject of this session.⁷

After the sessions *Mrs. László Erdei* read the closing paper on the role of the family in the socialist society. She stressed in this paper that the family is a basic community of people's living together which performs duties necessary for the individual and the society. Though the production- and service tasks of the family are taken over more and more by the society, also at present it is the community of the family which determines most of all the emotional development and socialization of the child. Therefore also the society is interested in the development of the conditions, division of labour and roles within the family. The situation of women having been dependent — and sometimes at the mercy of other persons — earlier, changed considerably in the society. This fact contributes to the democratization of the inner conditions of the family. In spite of this, within the family it often happens that the traditional relations and roles, respectively, still exist, the impact of which can be felt also in the other communities of the society.

In his closing speech *Egon Szabady* stressed the advantages having resulted from the consciously interdisciplinary character of the Congress. One of the general lessons drawn at the Congress was the requirement that in family planning beside the quantitative view also the qualitative aspects should be taken more and more into consideration. Finally he mentioned the development having occurred in this subject recently also in the public opinion, in the consciousness of the society; while 10—15 years ago the concept and questions of family planning were practically unknown, at present they are already well-known and adopted in general.

⁴ Papers: *László Lampé, Sándor Csömör, Mrs. Gyula Gayer, György Illei* and *Domokos Boda*.

⁵ Papers: *Imre Öry, Mrs. Márton Czerván, Mrs. Pál Bakonyi, Judit Falk*.

⁶ Papers: *Péter Popper, László Zrinszky, Zsuzsa Ortutay, Vilmos Albrecht*.

⁷ Papers: *József Tamásy, Mrs. Zoltán Katona, Pál Lőcsei* and *Mrs. Edit S. Molnár*.

Several Hungarian and foreign participants took the floor to complement the papers included in the program with contributed papers and *ad-hoc* contributions. The complex approach to the subjects permitted the representatives of different professions to get acquainted with the problems belonging to the scope of their work also in a new elucidation of the aspects being beyond their speciality. Also the fact that the papers covered the complete life cycles of the family increased the interest.

Akira Kusakawa, Chief of the East European Section of the UN Fund for Population Activities arrived from abroad to take part in the Congress. Of the socialist countries the representatives of the co-organizations of Bulgaria, Czechoslovakia, Yugoslavia, Poland, GDR and Romania, of the western countries the experts of Denmark, France, Portugal and the USA participated in the Congress.

* * *

Simultaneously with the Congress the Society held its General Assembly, too, at which they discussed, among others, how to use the lessons and results of the Congress in practical work. At the General Assembly instead of *Magda Vidosfalvy* having got another important post in the field of public health, *dr. Júlia Kaposvári*, Member of Parliament, Deputy Secretary-General of the Hungarian Red Cross was elected in the Governing Body.⁸ Besides, the Governing Body of the Society co-opted the leaders of the regional organizations among its members.

⁸ The list of the Governing Body of the Society was published in No 2-3 1976 of *Demográfia*.

HÍREK

Tekse Kálmán kandidátusi értekezésének nyilvános vitája

„Bevezetés a stabil népesség elméletébe” című kandidátusi értekezésének* védésére 1977. október 21-én került sor a Központi Statisztikai Hivatal elnöki tanácstermében.

Tekse Kálmán disszertációjának *dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin* az állam- és jogtudományok kandidátusa és *dr. Bene Lajos* nyugalmazott igazgató voltak az opponensei. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bíráló bizottság elnöke *dr. Kádas Kálmán*, a műszaki tudományok doktora, titkára *dr. Kupcsik József*, kandidátus, tagjai pedig *dr. Tigyí József* akadémikus, *dr. Cseh-Szombathy László* kandidátus, *dr. Molnár László* kandidátus és *dr. S. Molnár Edit* kandidátus voltak.

A tíz fejezetből és függelékből álló disszertáció első fejezete a stabil népesség fogalmának, történetének és kialakulási feltételeinek a bemutatása után elsősorban gyakorlati felhasználásának a lehetőségeit és jelentőségét részletezi, hangsúlyozva, hogy a stabil népesség elmélete rendkívül hasznos eszközt nyújt olyan valóságos demográfiai viszonyok és folyamatok elemzésére, melyekre stabil népességi struktúrák, vagy azok valamely általánosításai számíthatók. A disszertáció egyik alapvető célja éppen azoknak az eljárásoknak a bemutatása és finomítása, melyekkel a stabil népesség koncepciója felhasználható napjaink demográfiai helyzetének az elemzésére, különös tekintettel a fejlődő országok népesedési problémáira.

A disszertáció második fejezete a *kvázi-stabil* és a *fél-stabil* népességek, az elmélet gyakorlati alkalmazása szempontjából rendkívül jelentős fogalmait tisztázza.

Stabil népesség esetében az első tényező hatása eltűnik, ha az időszak kezdetétől elegendően hosszú idő telt el. Hasonló jelenség tapasztalható azonban időben változó termékenységi és halandósági trendek esetében is, vagyis bármely zárt népesség korösszetételét a termékenység és a halandóság „újabb” trendjei határozzák meg és a kezdeti korösszetétel hatását az idő fokozatosan eltünteti. Ezt a tulajdonságot *gyenge ergodicitásnak* nevezzük, szemben a stabil népesség *erős ergodicitásával*, mely utóbbiban a népesség nemcsak igyekszik „elfelejteni” múltbeli korösszetételét, hanem egyúttal egy meghatározott stabil határ-korösszetételhez is tart. Az ergodicitás e két típusának a megkülönböztetése fényt vet azon tényezőkhöz legfontosabb tulajdonságaira, melyek a stabil népesség kialakításához vezetnek.

A disszertáció harmadik fejezete a stabil népesség kialakulása és fennmaradása feltételeinek, valamint főbb jellemzőinek matematikailag egzakt megfogalmazását nyújtja. Egy tetszőleges kezdeti kormegoszlásból kiindulva végigköveti egy a népesség stabilállá válása feltételeinek alávetett (női) népesség fejlődését elégségesen hosszú időn keresztül, addig, amíg a népesség szerkezetének asszimptotikus viselkedése tanulmányozható.

* A disszertációt a *Statisztikai Kiadó*vállalat 1975-ben könyvalakban megjelentette.

A disszertáció kimutatja, hogy az

$$B(t) = \int_0^t B(t-a) p(a) da. \quad (1)$$

alap-integrálegyenletnek az adott feltételek mellett egy és csak egy megoldása létezik és a $B(t)$ megoldás az idő folytonos függvénye.

A disszertáció negyedik fejezete az *alap-integrálegyenlet* számos megoldása közül az *A. Lotkától* származó eredeti megoldás gondolatmenetét követi.

A disszertáció ötödik fejezete a stabil népesség *alap-integrálegyenletének* $B(t)$ általános megoldása exponenciális sorba fejteése alapján elemzi a stabil népességek asszimptotikus tulajdonságait. Kimutatja, hogy az adott feltételek mellett elégségesen hosszú idő elteltével a sor első tagja dominálóvá válik a többi fölé és fennáll a

$$B(t) = A_1 e^{qt} \quad (2)$$

asszimptotikus egyenlőség, ahol $q = r_1$ a domináns valós karakterisztikus gyök. Kimutatja azt is, hogy a végtelen sor maradékösszege sem feltétlenül tart zérushoz, amint ezt a témáról szóló egyes publikációk implikálják. Egy ellenpéldát olyan nettó termékenységi függvény produkálna, melyhez tartozó komplex karakterisztikus gyökök között van pozitív valós résssel rendelkező gyökpár is. Amennyiben viszont minden komplex gyök valós része negatív, a $B(t)$ határértéke pontosan a (2) kifejezés jobboldalával egyenlő, ha $t \rightarrow \infty$.

A disszertáció megadja a fentieknek megfelelően kialakuló stabil népesség t időpontbeli $N(t)$ létszámának asszimptotikus kifejezését és a stabil népesség többi főbb tulajdonságának matematikai meghatározását is.

A disszertáció hatodik fejezete a valós és komplex gyökök különféle meghatározási módjait tekinti át és értékeli. A komplex gyökök meghatározására a könnyen komputerizálható Newton-féle approximációs eljárást alkalmazza.

A hetedik fejezet a nettó termékenységi függvény parametrizálásának a problematikáját tárgyalja. Áttekintést ad az e célra leggyakrabban használatos statisztikailag könnyen kezelhető elméleti eloszlás-függvényekről: a normális eloszlásról, a Gamma-eloszlásról és a Hadwiger-féle függvényről, majd a stabil népesség főbb jellemzőit a fenti függvények paramétereivel kifejezve adja meg. A szerző kutatási eredményeinek hatására indult meg, elsősorban a skandináv demográfusok között a görbeillesztés elvi-módszertani kérdéseinek az a továbbfejlesztése, mely egy új, ún. „eltölt” négyparaméteres Hadwiger-típusú függvény bevezetéséhez vezetett, ami jelenlegi tudásunk szerint talán a legalkalmasabb az empirikus nettó-termékenységi függvények analitikus leírására.

A nyolcadik fejezet — *A. J. Coale*-nak a hatvanas években végzett kutatásait továbbfejlesztve — a stabilizációs és a destabilizációs folyamatok, valamint az ún. kvázi stabil népesség fontosabb tulajdonságainak az elemzésével foglalkozik.

A disszertáció kilencedik fejezetében a stabilizálódási folyamattal és a kialakult stabil népességnek matematikailag diszkrét formában történő elemzése, illetve leírása található. *A. Lopez* nyomán részletesen vizsgálja az ún. gyenge erodicitás problematikáját is kimutatva, hogy időben változó, de azonos termékenységi és halandósági viszonyoknak alávetett két népesség, kezdeti korösszetételük különbözősége esetében is, elégségesen hosszú idő eltelte után közös korösszetételűvé válik.

A tizedik fejezet az ún. modell stabil népességek és modell halandósági táblák bemutatásával, előállítási és felhasználási módszereivel foglalkozik.

A disszertáció függeléke a stabil népesség elmélete szükségleteinek megfelelően átfogalmaz számos elsősorban a halandósági tábla elméletében szereplő, már ismert fogalmat.

Dr. Kovácsicsné, Nagy Katalin opponensi véleményében, a disszertáció felépítésének és egyes fejezeteinek értékelő megjegyzésekkel átszőtt részletes bemutatása után kiemelte, hogy a disszertáció a témájával kapcsolatos nemzetközi szakirodalom rendkívül széles körű ismeretén alapul. Levezetései matematikailag korrektek, sok tekintetben tovább finomítják a stabil népesség elméletére vonatkozó korábbi eredményeket. Különösen kiemelkedőnek tartotta, hogy a stabil népesség fogalmának a meghatározásában alkalmazott hipoté-

zisei egzakttságukban messze meghaladják a szakirodalomban korábban alkalmazottakat. Jelentős eredménynek tekintendő — hangsúlyozta — az alap-integrálegyenlet megoldásainak elmélyült vizsgálata, különösen a komplex gyökök sajátosságainak az elemzése, továbbá a nettó termékenységi függvény kiegyenlítésére szolgáló függvények illeszkedésének a mérése, valamint a stabilizációs és destabilizációs folyamatok bemutatása és elmélyült elemzése is. A szerzőnek kétségtelenül sikerült színvonalas szintetikus jellegű munkát készítenie a stabil népesség modelljéről. Megítélése szerint célszerű lett volna a mellékletben közölt gyakorlati alkalmazásokat beépíteni a disszertáció megfelelő fejezetébe és kitérni a modellnek az iparilag fejlett országok népesedési helyzetének az elemzésében, valamint az ún. optimumkutatásban betöltött szerepére is.

Tekse Kálmán ezzel a munkájával és korábbi igen színvonalas munkásságával is bebizonyította — állapította meg *dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin* opponens —, hogy a tudományt alkotó módon továbbfejleszteni képes.

Dr. Bene Lajos opponens a téma időszerűségének és tárgyalása tudományos jelentőségének a kiemelése után szintén kiemelte a szerző rendkívül nagy szakirodalmi tájékozottságát és kompetenciáját, melyre támaszkodva a magyar demográfusoknak olyan munkát adott kezébe, amely a tudományos fejlődés mai szintjén álló, forrásmunka jellegű ismeretanyagot nyújt. A szerző eközben bírálja is a szakirodalomban előforduló kevésbé pontos meghatározásokat vagy eljárásokat (pl. a konvergencia pontatlan értelmezését, a stabil népességi paraméterek különbségének „változásként” való interpretálását stb.). A szerző önálló kutatásai főként az alap-integrálegyenlet különböző gyökeinek a vizsgálata, az ergodicitás matematikailag pontos meghatározása, valamint a nettó termékenységi függvény parametrizálása terén jutnak kifejezésre. Nagy jelentőségűek a modell korrekt és modern gyakorlati alkalmazásai is. Az ún. gyenge ergodicitás vizsgálatának a gyakorlati jelentősége túlnő a fejlődő országok sajátos problematikájának keretein. Újszerűek a szerző egyes, a halandósági táblával kapcsolatos fejtegetései is. Az értekezés tehát a hozzáfűzött követelményeknek messzeszemően eleget tesz.

Tekse Kálmán az opponensi véleményekre adott válasza bevezető részében hálával és kegyelettel emlékezett meg a röviddel a disszertáció védeése előtt elhunyt *dr. Bene Lajos* elévülhetetlen szakmai és emberi értékeiről, munkájához nyújtott magasszínvonalú, önzetlen segítségéről. Ezt követően a *dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin* opponensi véleményében kifejezésre juttatott kérdésekre öt pontba foglalva részletesen számba vette a stabil népességi modell gyakorlati alkalmazásának főbb, részint már hagyományosnak mondható, részint újabb területeit. Ez utóbbiakkal kapcsolatban utalt a disszertációja lezárása óta megjelent újabb szakmunkákra is, majd a stabil népesség kialakulása feltételeinek és a stabil állapot felé konvergálás bizonyos sajátosságainak a disszertációja által feltárt kapcsolatára tért ki. Jelezte, hogy a nettó termékenységi függvény parametrizálása terén általa inspirált kutatások közül J. M. Hoem 1972. évi munkáján kívül már közel tucatnyi újabb munka született a szóban forgó eljárások alkalmazásai és folytatása nyomán. Kitért a halandósági táblaszámítás néhány újabb felmerült problémájára is és jelezte, hogy részben a disszertációban vázolt elemzések nyomán, a WHO, OECD és az ENSZ ez év elején egy kutatási programot kezdeményezett időspecifikus modell-táblasorozatok szerkesztésére, amelyek elsősorban a fejlődő országok halandósági tapasztalatainak alapulnának.

A Bizottság az opponensi vélemények és a jelölt válasza alapján egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy *Tekse Kálmánnak* a szociológiai (demográfiai) tudományok kandidátusa címet ítélje meg.

Dr. Vukovich György kandidátusi értekezésének nyilvános vitája

A Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Minősítő Bizottsága 1977. november 14-re tűzte ki Vukovich György „Népesség és környezet” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezés opponensei Kovacsics József, tanszékvezető egyetemi tanár, a jogtudományok doktora és Cseh-Szombathy László, az MTA Szociológiai Kutató Intézetének tudományos osztályvezetője, a szociológiai tudományok kandidátusa voltak. A bíráló bizottság elnöke Szalai Sándor akadémikus, titkára Balázs József kandidátus, tagjai Láng István, a biológiai tudományok doktora, Hoóz István kandidátus és Molnár László kandidátus.

A jelölt értekezésében kifejtette, hogy a népesség és a környezet viszonyának vizsgálata a környezetvédelem, a demográfia és a statisztika önálló és egyre több figyelmet felkeltő stúdiumává vált. Az emberek és a környezet viszonyát sokféle megközelítésben lehet vizsgálni. Megközelíthető a gazdasági növekedés, fejlődés és a természeti erőforrások oldaláról, valamint az élelmezéssel kapcsolatos problémák függvényében. A másik lehetséges megközelítési mód főleg egészségügyi jellegű, és azt kutatja, hogy a környezet egyes tényezőiben bekövetkezett változások miképpen hatnak egy adott területen élő népesség biológiai, v. tágabb értelemben vett demográfiai paramétereire.

Az értekezés alap gondolata annak bemutatása, illetőleg bizonyítása, hogy a népesség-környezet kapcsolat jelenlegi, meglehetősen különböző megközelítési és kutatási módzatai önmagukban nem, vagy csak kis részletek tekintetében adnak eredményeket. Szükség van tehát a szintetizálásra, és ez — legalábbis a főbb összefüggések tekintetében — csak a környezeti statisztikai rendszer keretében valósítható meg. Olyan szintetikus és aggregált mutatók, amelyek a legfontosabb alapfolyamatokat jelzik, szintén csak statisztikai összefüggés rendszere alapján képezhetők. E tekintetben mind a környezetvédelem, mind a demográfiai kutatás még teljesen új területen jár, eddig ilyen kezdeményezéseknek nem voltunk tanúi.

A természeti erőforrások és a népesedési kérdések globális vizsgálata ma még sok — egyelőre fel nem ismert — problémát rejteget, és csak részben tartozik a környezet-népesség vizsgálatok körébe. Sokkal fontosabb jelenleg a környezet és népesség állapotának mikro szintű vizsgálata.

A környezet ebben az esetben már konkrét megjelenési formát ölt, specifikus tényezői a levegő, a víz, a talaj és a települési környezet. E tényezők szétválasztása gyakran meglehetősen nehéz, a hatásaiké úgy szintén. A környezet állapota, szennyezettsége mindazonáltal rendkívüli problémává vált és sok tekintetben akutabb, mint a természeti erőforrások felhasználásával kapcsolatos problémák. Az ökológiai válság fő oka az egyre nagyobb mennyiségben és változatosságban a természetbe kerülő ipari hulladékok, illetőleg az egyes természeti tényezők minőségét, természetes összetételét megváltoztató technológiai folyamatok. A tudományos-technikai forradalom következményeképpen az ipari termelés a termékek óriási mértékű növelése mellett új anyagokat is létrehozott és olyan új típusú hulladékokat, melléktermékeket produkál, amelyek a természetben azelőtt sohasem léteztek és fizikai-kémiai struktúrájuk sok szempontból idegen az élő organizmusok számára.

A népesség egyes tagjait és csoportjait ily módon olyan hatások érik, amelyeknek káros volta laboratóriumilag, tudományosan igazolt, statisztikai bizonyításuk azonban rendkívül nehéz. Ennek több oka van, az egyik a szennyezettség mértékében, koncentrációjának egzakt mérésével, és e mérések értékelésével kapcsolatos hiányok, a feladat nagyságához képest sok szempontból kezdetleges apparátus és módszertan. A másik ok az, hogy a hatásmechanizmusokat, azok jellegét nem, vagy csak alig ismerjük. Nincs egyelőre olyan kialakult elméleti koncepció, amelyre alapozva az elemzéseket el lehetne végezni. Kétségtelen az is, hogy a környezeti ártalmaknak a népességre gyakorolt hatásai a felszínen viszonylag ritkán azonosíthatók, csak nagyon ritkán észlelhetők egyértelműleg.

A dolgozat ezután részletesebben foglalkozik a levegő, a víz, a talajszennyeződés demográfiai kapcsolataival, valamint a települési környezet problémájával. Minden esetben kitért a kölcsönhatások mérése körüli nehézségekre.

A népesség és környezete kölcsönhatásainak rendkívül szerteágazó területén eddig sok, értékes kutatási eredmény látott napvilágot. Ezek egy-egy szűk részterületre vonatkoztak, amennyiben pedig átfogóbb igényrel léptek fel, szükségyszerűen csak általánosságban mozogtak, gyakran eltérő következtetésekre jutottak. Ennek oka, a szerző véleménye szerint, a rendszerezett adatbázis, valamint a környezet és a népesség kölcsönhatásait leíró módszerek hiánya. A módszertani és adatbázis elégtelen volta arra vezethető vissza, hogy a környezet statisztikai megfigyelésére és a környezeti tényezők népességre gyakorolt hatásainak tudományos leírására vonatkozó igények jelentkezése csak néhány éve érezhető. Jelenleg azonban az igények a vizsgálándó problémáknak már olyan nagy körére terjednek ki, hogy a megfelelő adatbázis és módszertan kiépítése, illetőleg kidolgozása elkerülhetetlenné vált.

A statisztikai bázis kiépítése pillanatnyilag két, egymással részben összefüggő fázisban halad. Az egyik a környezeti statisztikai mutatószámok kidolgozása, beleértve a már korábban is rendelkezésre állott adatokat és új, kifejezetten az egyes környezeti tényezők állapotát és állapotváltozásait tartalmazó mutatókat. A mutatószámrendszerek nemzetközi egységesítésére is történtek lépések, a KGST Statisztikai Állandó Bizottsága például — magyar javaslatra — elfogadott egy nemzetközi környezetstatisztikai mutatószámrendszert azzal, hogy a további bővítések, kiegészítések előtt is nyitva hagyta az utat.

A környezetstatisztikai mutatószámrendszerek, amelyek egyaránt tartalmaznak értékben és természetes mértékegységben mért adatokat, alkalmasak bizonyos összefüggések feltárására, de csak korlátozott mértékben képesek feleletet adni az oksági folyamatokra.

Úgy tűnik ezért, hogy a környezet és a népesség kölcsönhatásainak elmélyültebb elemzéséhez más dimenziójú rendszerre van szükség. A mintát ehhez a korábban már létrehozott, illetőleg a kialakítás alatt álló statisztikai rendszerek szolgáltatják, nemcsak azért, mert jelenleg a rendszerekben használt megközelítési mód a legracionálisabb, hanem azért is, mert a környezeti statisztikának szorosan össze kell függnie a gazdaságstatisztikával és a népesedési, valamint a társadalomstatisztikával. A környezeti statisztika jövője ily módon úgy képzelhető el, mint gazdasági, társadalmi és népesedési folyamatokat leíró modellrendszerekhez csatlakozó új rendszer, amely számos ponton érintkezik az előbbiekkel.

Mindez csak akkor lehetséges, ha az összekapcsolás módszertani megoldásán túl a fogalmak és a csoportosítások is úgy kerülnek kialakításra, hogy azok a különböző rendszerekben konzisztensek, egységesek.

A folyamatok leírásán kívül, a rendszer beépített mutatószámokat is tartalmazna, amelyek aggregált formában fejeznék ki egy adott időpont környezeti jellemzőit.

Kovácsics József opponensi véleményében hangsúlyozta, hogy a jelölt által választott téma rendkívül fontos és időszerű, és a dolgozat nagy mértékben járul hozzá az e téren tapasztalt problémák tisztázásához. Tudományos előrelépést jelent a dolgozat a környezet-demográfia módszertani kérdéseinek tisztázásában is. Bíráló megjegyzéseiben kifejtette, hogy túl vázlatosnak tartja a történeti bevezetőt, és hogy viszonylag kevés teret szentelt a jelölt egyes településkörnyezeti elemek vizsgálatának. Megemlítette azt is, hogy a környezeti statisztika komplex mutatószámainak kérdésével bővebben kellett volna szerzőnek foglalkoznia. Hangsúlyozta, hogy bíráló megjegyzései egyáltalán nem csökkentik az értekezés értékét, amely egészében és részleteiben is jelentős tudományos alkotás.

Cseh-Szombathy László véleményében egyetértett a jelöltnek azzal a fel fogásával, hogy a népesség és a környezet közötti kapcsolatrendszer kutatása csak komplex vizsgálati módszerrel folytatható. Helyesnek tartotta azt is, hogy a komplex összefüggések mérését statisztikai mutatószámrendszer segítségével kell megoldani. Ilyen mutatószámrendszer kialakítása nélkül tudományosan megalapozott környezetvédelem elképzelhetetlen. A mutatószámrendszer kiépítése igen bonyolult, és csak a statisztika egyéb ágait is magában foglaló modellrendszer segítségével lehetséges. A jelölt által kidolgozott modell-vázlat jelentős tudományos teljesítmény, amely új eredményeket hozott a környezetvédelmi vizsgálatok terén és ezek az eredmények nagy mértékben hozzájárulhatnak az

egész kutatási irány egzaktabbá tételéhez. A modell-vázlat alkalmas arra, hogy alapul szolgáljon a népesség és a környezet kapcsolatát megfigyelő és mérő statisztikai rendszer kiépítéséhez. E mellett a szerző olyan megállapításokat is tett, amelyek külön is figyelemre méltóak. A disszertáció bizonyítja a jelölt nagy tájékozottságát, gondolkodásának elméleti megalapozottságát és kiváló módszertani felkészültségét.

Az opponens bíráló megjegyzéseiben megemlítette, hogy célszerű lett volna azokkal az elméletekkel is részletesebben foglalkozni, amelyekkel a jelölt nem ért egyet. Ilyen például a Római Klub által kidolgozott világ-modell. Hiányolta az opponens azt is, hogy a jelölt nem fejtette ki részletesen, miként gondolja beépíteni a társadalmi folyamatok oldaláról a természeti erőforrásokkal szemben fellépő igényt. Ugyancsak felveti az opponens, hogy célszerű lett volna a zsúfoltság fogalmát pontosan definiálni.

Vukovich György válaszában őszinte köszönetet mondott az opponenseknek az értekezésről adott értékelésért, az elismerésekért és a bírálatokért. A bírálatok nagy mértékben segíteni fogják további tudományos munkáját. Válaszában röviden áttekintette a disszertáció fő célját, a környezet és a népesség közötti kölcsönhatások vizsgálatakor általa alkalmazott makro- és mikrostruktúra fogalmát, alkalmazásának szükségességét. A makrostruktúrában meglevő összefüggések elemzéséhez a mikrostruktúra alapos ismerete szükséges, és az általa javasolt rendszer tulajdonképpen ezen a területen hozhat jelentős eredményeket.

Az opponensek észrevételeire válaszolva megjegyezte, hogy a történeti bevezető rész azért volt vázlatos, mert tulajdonképpen csak a probléma érzékeltetésére volt szánva, arra, hogy bemutassa: a népesség és a környezet kapcsolata már nagyon régen felkeltette a kutató elmék figyelmét. A települési környezet egyes elemeinek vázlatos tárgyalásával kapcsolatos észrevételt illetően a jelölt kifejtette, hogy azért emelte ki a lakásproblémát, mert hazánkban ennek elsőleges jelentősége van. Nyilvánvaló, hogy a többi tényező részletes vizsgálata is fontos. A környezeti statisztika komplex mutatószámaival kapcsolatos nehézségekre a dolgozat felhívta a figyelmet, részletesen azért nem tárgyalta azokat, mert elsődleges célja a rendszer kialakításának bemutatása volt. Kifejtette a társadalmi folyamatok oldaláról fellépő igények figyelembevételének lehetőségét is, elsősorban a társadalom norma- és presztizsrendszere és a természeti erőforrások felhasználása közötti kapcsolat szempontjából. A bíráló bizottság külön kérdéseire válaszolva jelölt foglalkozott a különböző emberi kapcsolatok következtében létrejövő környezeti ártalmak mérési lehetőségeivel, valamint a települési környezet szezonális változásainak megfigyelésével kapcsolatos elképzeléseivel.

A bíráló bizottság az értekezés, az opponensi vélemények és a jelölt válaszai alapján megállapította, hogy *Vukovich György* alkotó módon fejlesztette tovább a demográfia és a környezetstatisztika tudományát, és ezért, valamint korábbi jelentős tudományos munkásságát is figyelembe véve, egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy részére a demográfiai tudományok kandidátusa címet ítélje oda.

*

Valkovics Emil kandidátusi értekezésének nyilvános vitája

Valkovics Emil „Stabil populációk és szubpopulációk néhány újonnan feltárt tulajdonságáról” c. kandidátusi értekezésének megvédésére 1977. december 2-án került sor a Magyar Tudományos Akadémia nagytermében.

A hazai szakirodalmi előzményeket leíró és értékelő Előszóából, a főbb célkitűzések és az alkalmazott módszerek általános jellemzését tartalmazó Bevezetésből, valamint négy fejezetből álló disszertáció első fejezete a stabil népesség elméletéről nyújt rövid áttekintést a zárt népesség genezisének egy modelljéből kiindulva. A fejezet bemutatja és elemzi a stabil és a stationér népesség főbb ismert tulajdonságait, ezek interdependenciáját, a reprodukció kérdéskörét, a mindkét nembeli stabil népességnek a gyakorlati alkalmazások és

elemzések szempontjából igen fontos problematikáját, valamint a népeségi modellek gyakorlati hasznosításának a főbb területeit is.

A disszertáció második fejezete a stacionér populációk és szubpopulációk demográfiai jellemzői, valamint demográfiai és gazdasági jellemzői között fennálló kapcsolatok első megközelítését adja. Kitér a stacionér népesség kialakulási feltételeinek és a stacionérrá váló népesség számának, a stacionér populációk és szubpopulációk demográfiai jellemzői a vonatkozó népmozgalmi jelenségek táblái alapján feltárható, valamint az elveszületések, illetve a halálozások tetszőleges évi számának az alapulvételével becsült stacionér népességekben kimutatható főbb összefüggéseinek, továbbá a stacionér populációk demográfiai és gazdasági jellemzői az ún. gazdasági halandósági táblák alapján megállapítható, valamint az elveszületések, illetve a halálozások tetszőleges évi számának az alapulvételével becsült stacionér népességekben kimutatható főbb összefüggéseinek a kérdéskörére is.

A disszertáció harmadik fejezete a stacionér populációk és szubpopulációk demográfiai jellemzői, valamint demográfiai és gazdasági jellemzői között fennálló kapcsolatok körét a már leírt és a még leélendő évek számának az egyenlőségére vonatkozó tétel alapján bővítik. A stacionér népesség ismert tulajdonságainak kohorsz szemlélet alapján történő matematikai megfogalmazása és származtatása után először a stacionér népesség átlagos életkorát és átlagos halálozási korát a valamely tetszőleges időpontban megfigyelt stacionér népesség által már leírt és az általa még leélendő évek száma egyenlőségére vonatkozó tétel alapján határozza meg, majd a stacionér népességek statisztikai középértékekkel jellemezhető néhány további tulajdonságának ismert tulajdonságaik változásával együttjáró módosulását elemzi. Hasonló eljárások alapján vizsgálja a stacionér populációk, illetve a stacionér gazdálkodást folytató stacionér népességek gazdasági jellemzőit, valamint a demográfiai és gazdasági jellemzőik közötti kapcsolatokat is. Befejezésül a stacionér szubpopulációk számának néhány újabb meghatározási lehetőségét írja le az általuk már leírt és még leélendő évek száma egyenlőségére vonatkozó speciális tételek alapján. E tételekből néhány további összefüggést is származtat és újabb következtetéseket von le.

A disszertáció negyedik fejezete, a harmadikéhoz hasonló sorrendben és módszerekkel, a stabil növekvő, illetve csökkenő populációk és szubpopulációk demográfiai jellemzői, valamint demográfiai és gazdasági jellemzői közötti kapcsolatokat vizsgálja. Részletesen kitér az ún. demóökonómiai reprodukció kérdéskörének a tárgyalására, valamint ez utóbbi fogalomrendszerének és módszertani apparátusának tetszőleges népmozgalmi események, illetve szubpopulációk reprodukciója elemzésére való felhasználhatóságának a vizsgálatára is. A tágabban értelmezett reprodukció elemzésének elveit és módszereit nem csupán stabil és stacionér, hanem tetszőleges zárt népességek alapul vételével is leírja.

A disszertációt a táblák és az ábrák jegyzéke, valamint a felhasznált forrásmunkák részletes bibliográfiája egészíti ki.

Valkovics Emil disszertációjának szintén dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin, az állam- és jogtudományok kandidátusa és dr. Bene Lajos nyugalmazott igazgató voltak az opponensei. A Bizottság elnöke dr. Hoóz István professzor, titkára dr. Cseh-Szombathy László, a szociológiai tudományok kandidátusa, további tagjai: dr. Kupcsik József, a közgazdasági tudományok kandidátusa, S. Molnár Edit, a pszichológiai tudományok kandidátusa és dr. Venyige Júlia, a közgazdasági tudományok kandidátusa voltak.

Dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin opponensi véleményében, a disszertáció felépítésének és egyes fejezeteinek értékelő megjegyzésekkel átszőtt részletes bemutatása után kiemelte a jelölt alapos szakirodalmi tájékozottságát, majd a modell alkotás és modell kutatás szükségességével, jelentőségével, általános térhódításával, a modellfogalom leírásával és a népeségi modellek gyakorlati felhasználási területeinek a jellemzésével foglalkozott. A jelölt érdemeként említette az általa alkalmazott és kifejlesztett modellek nem steril, hanem a népesség gazdasági jellemzőinek a bevonásával gyakorlati felhasználási célokra közvetlenül is alkalmassá tett jellegét. Kritikai észrevételként megjegyezte, hogy a jelölt nem minden esetben hívja fel a figyelmet kutatási eredményeinek tőle származó jellegére, s így a szakirodalomban járatlan olvasó ezeket esetleg az általa bemutatott és elemzett szerzőknek tulajdoníthatja. Nem eléggé egységes

a szerző stílusa sem és nem él minden esetben a matematika tömör formanyelve által biztosított lehetőségekkel sem. A jelölt azonban ezzel a munkájával és korábbi igen színvonalas demográfiai és gazdaságdemográfiai munkásságával is bebizonyította, hogy a demográfia tudományát alkotó módon műveli és azt fejleszteni képes.

Dr. Bene Lajos opponens a téma jelentőségének a kiemelése után a jelöltnek a tárgyalat kérdésekben való igen nagyfokú elmélyedését hangsúlyozta. A disszertáció, ahogy címe is ígéri, valóban sok új megállapítást, összefüggést dolgoz ki, melyek a további kutatóknak és gyakorlati alkalmazóknak rendkívül értékes forrásanyagként fognak szolgálni. Értékesek a jelöltnek a levezetett összefüggések gyakorlati hasznosítására vonatkozó konkrét példái is. Kritikai észrevételként említhető a disszertáció igen nagy terjedelme és az, hogy a jelölt néhány a témához szorosan nem tartozó kérdés tárgyalására is kitér. Egyes kérdések, jelentőségük és a disszertációban elfoglalt terjedelmük alapján, önálló alcímet érdemeltek volna. A jelölt arra törekszik, hogy mindent amit kidolgozott, teljes mértékben, szinte a végsőig rögzítsen, illetve bizonyítson. Ez általában helyes, egyes esetekben azonban — az ismétlődések miatt — már szinte felesleges. Az értekezés kétségtelenül eleget tesz a hozzáfűzött követelményeknek, néhány kérdéssel kapcsolatban érdekes lenne azonban a jelölt véleményét részletesebben is ismerni.

Dr. Bene Lajos opponens a jelöltnek öt kérdést tett fel, melyeket a Bizottság a magáévá tett.

Valkovics Emil az opponensi véleményekre adott válasza bevezető részében megköszönte opponensei nagy szakmai kompetenciával végzett lelkiismeretes, áldozatos munkáját, melyet disszertációjának elolvasása és — kritikai észrevételek megtétele formájában — színvonalának a javítása jelentett számukra. *Dr. Kovacsicsné, Nagy Katalin* opponensi véleményének a modell alkotás és modell kutatás szükségességének, jelentőségének, általános térhódításának és modellfogalomnak a leírásával, valamint a népességi modellek gyakorlati felhasználási területeinek a jellemzésével foglalkozó részei — hangsúlyozta — a disszertációval való kapcsolatuktól függetlenül is figyelmet érdemelnek. A már elhunyt *dr. Bene Lajos* segítségét méltatva rendkívül pertinenseknek ítélte meg disszertációjával kapcsolatban feltett kérdéseit is, melyek szerves folytatását jelentik az opponens és közötté az elmúlt másfél évtized alatt kisebb megszakításokkal folytatott, de állandóan meg-megújuló demográfiai és gazdaságdemográfiai tárgyú beszélgetés sorozatnak, melyet az opponens részint mint magánember, részint mint számos korábbi munkájának mindig elmélyülő és mindig lelkiismeretes lektora folytatott vele. Ezt követően *dr. Bene Lajosnak* a Bizottság által is magáévá tett kérdéseire válaszolva

— értékelte *John Hajnalnak*, az ismert magyar származású angol demográfusnak a stabil népesség bizonyos mutatóinak a népesedési helyzet és a népesség fejlődési perspektívái megítélésére való felhasználására vonatkozó bírálatát;

— sorra vette és elemezte a *Louis Henry* ismert francia demográfus által proponált „le taux de la reproduction des années vécues” elnevezésű mutató* ért különféle kritikai megjegyzéseket;

— megvilágította a *Paul Vincent* francia demográfus által kidolgozott „potentiel d'accroissement d'une population” elnevezésű mutató** jelentését, értékének kiszámítási módját és analitikai jelentőségét;

— leírta azokat a longitudinális megközelítési módból adódó lehetőségeket, melyek alapján stabil növekvő, illetve csökkenő népességben, a szükséges adatok rendelkezésre állása esetén, a születéskor várható átlagos élettartam értéke a népesség halandósági táblájának az ismerete nélkül is meghatározható;

— kifejtette, hogy miként függ össze egymással stabil növekvő, illetve csökkenő népességben a leélt évek, illetve a népmozgalmi események longitudinális naptára és „transzverzális naptára”.

A Bizottság elfogadta *Valkovics Emil* válaszát és egybehangzóan javasolta a TMB-nek, hogy őt a demográfiai tudományok kandidátusává nyilvánítsa.

*

* A leélt évek száma reprodukciójának mutatója.

** A népesség növekedési, ill. csökkenési potenciáljának mutatója.

Klinger András kandidátusi téziseinek nyilvános vitája

A Tudományos Minősítő Bizottság 1977. december 21-ére tűzte ki *dr. Klinger András* tudományos tevékenysége alapján történő tézises összefoglalásának nyilvános vitáját. A benyújtott tézisek címe: „A termékenység, a családtervezés és a születésszabályozás demográfiai vizsgálata” volt. A nyilvános vita színhelye a KSH elnöki tanásterme volt.

A Bizottság elnöke *dr. Kulcsár Kálmán* akadémikus, a Szociológiai Kutató Intézet igazgatója; tagja: *dr. Cseh-Szombathy László* kandidátus, tudományos osztályvezető, *dr. Molnár László* kandidátus, főosztályvezető, c. egyetemi tanár, *dr. Ollé Lajos* kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár és *dr. Timár János* kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár voltak. Az opponensek: *dr. Zoltán Imre*, az orvostudományok doktora, tanszékvezető egyetemi tanár és *dr. Kovácsics József*, a jogtudományok doktora, tanszékvezető egyetemi tanár voltak.

A jelölt a termékenység, a családtervezés és a születésszabályozás demográfiai vizsgálata kérdéseit összefoglaló téziseit nyolc fejezetre osztotta.

A benyújtott tézisek első fejezete — mintegy bevezetőként — a termékenységi-családtervezési-születésszabályozási vizsgálatok jelentőségét foglalja össze, demográfiai vonatkozásban. E rész történelmi felépítésű, és azt húzza alá, hogy e kutatások előtérbe állítását éppen az adott korszak tényleges demográfiai helyzete indokolta.

A tézisek második fejezete hangsúlyozza e kombinált kérdéskör integrált kutatásának fontosságát.

Az eddigi vizsgálatok eredményeinek jobb megértése, illetve esetleges további kutatások előkészítése szempontjából ismerteti a tézisek harmadik fejezete a vizsgálatok fogalmi rendszerét.

A metodikán belül is szűkebb értelemben vett statisztikai érdeklődésű a téziseknek az a része, amely az alapforrások kérdését taglalja. De nem statisztikus részére is érdekes annak megismerése, hogy az általa használt információk milyen módon szerezhetők meg, illetve milyen eszközök állnak — sokszor párhuzamosan — rendelkezésre az ismeretek megszerzésére. Ugyanezen kérdéskörhöz kapcsolódik az V. fejezet, amely röviden összefoglalja az eddigi magyar vizsgálatok módszertani kérdéseit.

E téren még fokozottabban kell hangsúlyozni, hogy a hazai vizsgálatok csak a külföldi országok hasonló kutatásainak eredményeivel történő összehasonlításban adnak valódi lehetőséget a mélyebb elemzéshez. E nemzetközi összehasonlítás szükségességére utal a tézisek VI. fejezete.

A metodikai kérdések felvázolását követően téziseiben a jelölt röviden összefoglalta az eddigi magyar vizsgálatok főbb tanulságait. A terjedelem adta határok miatt természetesen csak a kérdéskör körvonalait tudja érzékeltetni.

Az opponensi vélemények általában egyetértettek a tézisek alapvető megállapításaival és javasolták a jelölt munkássága alapján a kandidátusi fokozat megadását.

Opponensi véleményében *dr. Zoltán Imre* többek között a következőket hangsúlyozta:

„A termékenység és ezzel összefüggésben a családtervezés és a születésszabályozás vizsgálata a népesedés alapkérdésével való foglalkozást jelenti és így mindig a népességtudomány legjelentősebb kutatási területe volt. Fokozott az érdeklődés e kérdések iránt azokban a korszakokban és ott, amelyekben, ill. ahol a társadalom, a közösség, az állam felismeri az emberi szaporodás fontosságát a társadalmi és gazdasági fejlődésben és a felismerésen túl annak bizonyos befolyásolására is törekszik.

Természetesen, a kutatások ezen a területen nem csak a szűkebb értelemben vett demográfia számára bírnak érdekességgel, hanem tartalmuknál fogva más tudományok, nevezetesen az orvostudomány számára is. Ebben a vonatkozásban azonban nem csak azt kell hangsúlyozni, hogy a demográfiai kutatások eredményeit az orvostudomány is fel tudja használni és fel is kell, hogy használja, hanem azt is, hogy a demográfus kutatóknak is különösen ügyelniük kell vizsgálataik interdiszciplináris jellegére. Ennek a figyelemnek meg kell már mutatkoznia a vizsgálatok tervezésénél, a fogalmi rendszer kialakításánál és fő-

leg az elemzésnél. A tézisek, amelyekről véleményemet megalkothattam, mindezekre kellőképpen utalnak.

Kritikai megjegyzései közül a legfontosabbak az alábbiak voltak:

Az első pontban a jelölt a következőket írja: „A demográfiai folyamatok között általában a legnagyobb fontosságot a reprodukciót döntő mértékben meghatározó termékenységnak tulajdonítanak. Jelentőségét az húzza alá, hogy a születések számának alakulása — *minden történelmi korszakban* ... a népesség nagyságának meghatározója. A többi demográfiai folyamat — így a reprodukciót negatíve befolyásoló halandóság is — már csak másodlagosnak tekintendő...”

A második pontban viszont a következőt olvassuk: „A népességtudomány különböző fejlődési fokozataiban eltérő jelentőséget tulajdonítottak az egyes demográfiai folyamatok súlyának. Ebben meghatározó éppen az *adott korszak* demográfiai jellege volt ... Így azt is megállapíthatjuk, hogy hosszú ideig a halandóságot tekintették a demográfiai folyamatok leglényegesebbikének, mint olyannak, amely a reprodukciót leginkább meghatározza.”

A mondanivaló nem sikkad el ebben a látszólagos ellentmondásban, mégis helyesebb lett volna a fogalmazásban pontosabban megfogalmazni, hogy mit jelent az „általában”, a „minden történelmi korszak”, ill. az „adott korszak” demográfiai jellege.

Ugyancsak észrevételezte az opponens a tervezett gyermekszám tudakolásának a jelölt által ismertetett módszereit.

Megemlítette továbbá, hogy a „vélelmezett” művi vetélőkről szólva a jelölt olyan nőket ért, akik házasságban élnek férjükkel, nem használnak hatékony fogamzásgátló módot, és nem meddők, ennek ellenére termékeny koruk bizonyos időszakában, például 5 év alatt nem jeleznek terhességet.

Ezen a fogalmon vitatkozni kell. Mindennapos tapasztalat, hogy az előzőekben vázolt feltételek között élő egészséges nők egy-egy időszakban nem fogamzanak, legtöbbször kimutatható ok nélkül. Ezeket a nőket „vélelmezett” vetélőknek indokolatlan tartani.

Az opponens végezetül megállapítja: „Összefoglalva az a véleményem, hogy a jelölt által benyújtott tézisek hűen tükrözik tudományos munkásságát. Ez a munkásság időszerű kérdéssel foglalkozik az orvostudomány, a népességtudomány és tágabb értelemben a társadalomtudomány területéről. Értekezésében nem csak pontos képet ad a tudományos kutatások eredményeiről és jelenlegi helyzetéről, de módszertani útmutatásokat ad a kutatások jövő fejlesztésének módozatairól.

Dr. Kovács József opponensi véleményében kifejtette, hogy a 3. fejezet összefoglalja a családtervezéssel kapcsolatos fogalmakat és magatartásokat is. E kérdéskörben, nem vitatva a családtervezés jelentőségét megjegyzem, hogy a családtervezés Magyarországon már akkor érezte hatását a népesedésre és propagálásra került, amikor még a gyermekszám növelésének a feltételei hiányoztak. Minden reális tervezéshez, így a családtervekhez is szükségesek megfelelő feltételek; lakás, bölcsőde, óvoda, de amellet még valami szükséges, gyermekcentrikus szemlélet a népesség körében, olyan szemlélet elterjedése, amely biztonságot ébreszt a fiatal házasan és nem azt az érzetet fokozza, hogy háromszobás összkomfortos lakás nélkül, autó nélkül nem is lehet teljes az élet és nincs is értelme a gyermek világra hozásának.

Szerzőt e fejezet állásfoglalásait illetően annyiban bírálom, hogy túlságosan hangsúlyozza a tervezés szerepét. E kérdés kapcsán a tudati, ha úgy tetszik pszichológiai jellegű ráhatást tartottam elégtelennek.

Más megközelítésben fejtve ki mondanivalómat, nem azt kifogásolom, hogy a magyar demográfiai irodalomban megfelelő helyet kapott a családtervezés, hanem azt, hogy nem kapott legalább ilyen teret a gyermeknevelés szépsége, öröme.

A továbbiakban az opponens kifejtette, hogy szerinte egyre inkább terjed az a nézet, amely a családalapítás gondját, ennek terhét kizárólagos állami feladatnak tekinti. A lakáskérdéstől az óvodán keresztül az iskoláig, az ellátás és a szolgáltatás minden szférájában. A II. világháború előtt a családok éppúgy, mint az 50-es években nagyobb terhet vállaltak a gyermeknevelés gondjaiból. Az akkori alacsony támogatást nem helyeselve, megállapítható, hogy hiba tör-

tént akkor, amikor az alacsony reprodukció befolyásolását, megváltoztatását erkölcsi, tudati eszközökkel későn kezdtük meg.

Helyeselve a gyermekekre fordított állami támogatás felemelését sajnos egyeseknél a gyermekszám mérlegelése, akarása, vagy nem akarása életszínvonaluk olyan tényezője, amely emberi értéket, a gyermekben megtestesülő családi boldogságot, megszerezhető földi javakkal, lakással, tartós fogyasztási cikkekkel egy szinten rangsorol.

Sajnos a magas színvonalú magyar demográfiához nem kapcsolódott és még nem is kapcsolódik vidéki vonatkozásban színvonalas pedagógiai és tudományos ismeretterjesztő munka, amely e kérdésben a család, a gyermek helyét, szerepét a nemzet és a család életében megvilágítaná.

Az opponensi vélemények ismertetése után a Bíráló Bizottság két kérdés megválaszolását kérte a jelölttől: 1. milyen különbségek mutatkoznak az egyes társadalmi osztályok (rétegek) családtervezési és termékenységi magatartásában, illetve, hogy e vonatkozásban is megmutatkoznak-e a különböző társadalmi csoportok egymáshoz történő közeledése? 2. Milyen módszerekkel ellenőrizhetők a családtervekre vonatkozó információk megbízhatósága, ha vannak ilyenek, milyen eredményeket mutatnak?

A jelölt megköszönve az opponensek gondos elemző munkáját, azokra a kérdésekre tért ki válaszában, amelyek kritikai észrevételeket tartalmaztak. Dr. Zoltán Imre opponensi véleményére válaszolva megmagyarázta a termékenységi kutatások történelmi kialakulására — ill. a halandósági kutatásokkal történő összehasonlításra vonatkozó — ellentmondásosnak vélt nézeteit; részletesen kitért a magyar vizsgálatoknál a feleség mellett a férj véleményének megkérdezési módszereire és az erre vonatkozó eredmények eltéréseire, valamint az ún. üres termékenységi időszakok alapján történő művi abortusz becslés módszerének szükségességét és relatív felhasználhatóságát. Dr. Kovács Józsefnek válaszolva behatóan foglalkozott az egyedi, családi „családtervezés” és a közösségi, társadalmi vagy állami „népesedéspolitika” fogalmi eltéréseivel, valamint összefüggéseivel. Kifejtette álláspontját az opponens azon megállapításával kapcsolatban, hogy a demográfia túlságosan hangsúlyozza a tervezés szerepét a családépítésben. A gyermekvállalással kapcsolatos propagandában megfelelő helyre kívánta helyezni a demográfia szerepét. Ezen kívül foglalkozott a családtervek időbeli változásának kérdésével — a kétgyermekes családmodell általánossá válásával. Végül a népesedéspolitika társadalmi-gazdasági konzekvenciái, az erkölcsi-tudati befolyásolás tekintetében feltett kérdésre válaszolt, kiemelve a demográfiai tudomány vezető szerepét a mindenkori népesedési helyzet és annak következményeinek feltárásában. A Bizottság által feltett kérdésekre válaszolva a jelölt ismertette a rendelkezésre álló sokrétű — és helyenként egymásnak ellentmondó információk alapján — a társadalmi rétegek termékenységi differenciáinak alakulását és az ezt előidéző valószínű okokat. Ezen kívül röviden bemutatta a házasságkötési családtervek megbízhatóságának elemzési módszereit — különösen a perspektivikus longitudinális vizsgálatok segítségével.

A Bíráló Bizottság a tézisek, az opponensi vélemények, ill. a válasz alapján egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Klínger András részére „demográfiai tudományok kandidátusa” címet adja meg.

*

„Gazdasági és demográfiai változás: 1980-as évekre vonatkozó kérdések” témájú konferencia 1978. augusztus 28—szeptember 1, Helsinki, Finnország

A Nemzetközi Népeségtudományi Unió Tanácsa, miután megállapította, hogy bővült a demográfiai kutatások területe, annak érdekében, hogy jobban és alaposabban foglalkozzék néhány igen fontos specifikus témával, elhatározta, hogy szakosított konferenciákat rendez. Az első konferencia témája a gazdaság-demográfia lesz.

A Västtöliitto, a Finn Népeség- és Családvédelmi Szövetségnek — amelyet a Népeségkutató Intézet képvisel — a Finn Demográfiai Társaságnak és a Finn Központi Statisztikai Hivatalnak közös meghívására a konferenciát Hel-

sinkiben, Finnországban tartják hétfőtől, 1978. augusztus 28-tól péntekig, szeptember 1-ig.

TUDOMÁNYOS PROGRAM

A) PLENÁRIS ÜLÉSEK

- I. Népeség, források és környezet.
- II. Népeség és új nemzetközi gazdasági rend.
- III. Gazdasági és demográfiai fejlődéssel kapcsolatos hosszú távú stratégiák.

B) SZAKOSÍTOTT ÜLÉSEK

1. *Népeségi és gazdasági változás a fejlődés tipológiája szerint*
 - 1.1 Gazdasági strukturális változások (munkaerő, jövedelemmegoszlás, szektorok szerinti és térbeli megoszlás stb.).
 - 1.2 Fogyasztás, megtakarítás és beruházás.
 - 1.3 A korstruktúra gazdasági vonatkozásai.
2. *Gazdasági-demográfiai kölcsönhatások a vidéki fejlődési folyamatokban*
 - 2.1 Halandóság, betegség
 - 2.2 Termékenységi sémák.
 - 2.3 Vidéki munkaerő és foglalkoztatottság.
 - 2.4 Községi elvándorlás.
3. *Gazdasági-demográfiai kölcsönhatások az urbanizációban*
 - 3.1 Városi növekedés sémái.
 - 3.2 Városrendezés demográfiai vonatkozásai.
 - 3.3 A városi munkanélküliség és nem kielégítő foglalkoztatottság demográfiai vonatkozásai.
4. *Család és gazdaság*
 - 4.1 A háztartás gazdasági-demográfiai döntései.
 - 4.2 A család demográfiai viselkedésének gazdasági következménye.
5. *Nemzetközi vándorlás*
 - 5.1 A nemzetközi vándorlás gazdasági kérdései: okok és elméletek.
 - 5.2 A nemzetközi vándorlás gazdasági kérdései: következmények és alternatívák.
6. *A gazdaságdemográfiára vonatkozó tudományos perspektívák.*

*

A Varsói Tervezési és Statisztikai Főiskola (SGPiS) Társadalomgazdaságtani Intézete (IGS) 1977. október 26—28 között Varsóban a népességfejlődés és társadalompolitika problémájával foglalkozó, négy ülészből álló nemzetközi tudományos értekezletet (konferenciát) szervezett. Az értekezleten a magyar népességtudományt dr. Mikolaj Latuch professzor meghívására Valkovics Emil, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének tudományos főmunkatársa képviselte.

A halandósági tábla mutatószámrendszere fejlesztésének szükségessége a társadalmi-gazdasági elemzés újabb szükségleteivel kapcsolatban c. dolgozatának megvitatására, dr. Edward Rosset professzor elnökle mellett, az értekezlet negyedik ülészből került sor.

ИЗВЕСТИЯ

Вышеуказанные четыре материала суммируют дискуссию по кандидатским диссертациям *Кальмана Текше, Дьёрдя Вуквича, Эмиля Вальковича и Андраша Флингера*. Они сообщают состав жюри, оппонентов, содержание диссертаций аспирантов и критику оппонентов, и наконец ответ аспирантов и дискуссию. В отношении всех четырех аспирантов жюри предложило Научной квалификационной комиссии присудить звание кандидата наук.

КОНФЕРЕНЦИЯ ПО ТЕМЕ «ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И
ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ: ВОПРОСЫ ПО 1980-ЫМ ГОДАМ.
28 АВГУСТА—1 СЕНТЯБРЯ 1978 Г. — Г. ХЕЛЬСИНКИ,
ФИНЛЯНДИЯ

*

Институт общественного хозяйства (IGS) варшавской Академии по планированию и статистике (SGPIS) организовал состоящую из четырех сессий международную научную конференцию по развитию населения и социальной политике в г. Варшаве с 26 по 28 октября 1977 г. По приглашению профессора *д-ра Миколая Лятуха*, старший научный сотрудник Исследовательского института по демографии ЦСУ — *Эмиль Валкович* был представителем венгерской демографии на совещании.

Доклад Валковича под названием «*Необходимость развития системы показателей таблицы смертности в связи с новыми потребностями общественно-экономического анализа*» был обсужден на четвертой сессии конференции под председательством профессора *д-ра Эдварда Роскета*.

NEWS

The above four materials summarize the discussion of the candidate dissertations of *Kálmán Tekse*, *György Vukovich*, *Emil Valkovics* and *András Klinger*. It describes the composition of the jury, the opponents, the content of the dissertations and the critique of the opponents and finally the reply of the aspirants and the debate. In case of all the four aspirants the jury proposed to the Scientific Qualificatory Commission to adjudge the candidate title.

*

CONFERENCE ON THE SUBJECT
"ECONOMIC AND DEMOGRAPHIC CHANGE: QUESTION FOR THE 1980s".
28 AUGUST—1 SEPTEMBER 1978. HELSINKI, FINLAND

*

The Institute of Social Economics (IGS) of the Warsaw College of Planning and Statistics (SGPIS) organized and international scientific conference consisting of four sessions on the topic of population development and social policy. At the invitation of Professor *Mikolaj Latuch*, *Emil Valkovics*, senior member of the Demographic Research Institute of the Hungarian Central Statistical Office represented the Hungarian demography at the meeting.

The paper of *Emil Valkovics* under the title „*Necessity of the development of the index system of life table in connection with the new requirements of socioeconomic analysis*” was discussed at the fourth session of the conference. This session was chaired by Professor *Edward Rosset*.

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KÖZLEMÉNYEI

A Népeségtudományi Kutató Intézet közleményei sorozatban eddig az alábbi kötetek jelentek meg:

1. Magyarország megyénkénti népességének várható alakulása. 1960. I. — 1980. I. között 1963/1.
2. A nyugdíjasok helyzete. 1963/2.
3. A korbevallás megbízhatóságának vizsgálatai az 1960. évi népszámlálásnál. 1964/1.
4. Magyarország népességének demográfiai jellemzői régióként. 1965/1.
5. A válások okai. 1965/2.
6. A budapesti nyugdíjasok helyzete és problémái. 1965/3.
7. A társadalmi átrétegződés és demográfiai hatása, I. Budapesten és a városokban. 1965/4.
8. A népesség foglalkozásának változása 1960—1963 között. 1965/5.
9. Vizsgálatok a népesség területi eloszlásának alakulásáról Magyarországon. 1900—1960. 1966/1.
10. Lakásdemográfiai adatok. 1966/2.
11. A szociális intézetek és gondozottaik helyzete. 1966/3.
12. Magyarország népességének területi előreszámítása. 1966/4.
13. A magyar leíró statisztika irány fejlődése. 1966/5.
14. Termékenységi adatok. 1966/6.
15. A demográfiai tényezők hatása a művelődésre. 1967/1.
16. Iskolai végzettség és szakképzettség. 1967/2.
17. Magyarország népességének gazdasági korfái. 1967/3.
18. Nemzetiségek demográfiai sajátosságai Baranya megyében. 1968/1.
19. Magyarország népességének előreszámítása. 1966—2001. 1968/2.
20. A magyar történeti demográfia a II. világháború után. 1968/3. *(Angol nyelven.)*
21. Történeti demográfiai kollokvium. Budapest, 1965. 1968/4. *(Francia, angol és német nyelven.)*
22. Demográfiai jellemzők a települések nagyságcsoporthoz szerint, 1900—1960. 1968/5.
23. A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézetének évkönyve. 1963—1968. 1968/6. *(Magyar és angol nyelven.)*
24. Alkoholizmus. 1968/7.
25. Gyermekgondozási segély. 1969/1.
26. Kutatási módszerek a termékenység és a családtervezés vizsgálatára: Magyar tapasztalatok. 1969/2. *(Angol nyelven.)*
27. Családtervezés Magyarországon. Az 1966. évi termékenységi és családtervezési vizsgálatok (TCS) fontosabb adatai. 1970/1.
28. Gyermekgondozási segély. 1970/2.
29. 1966. évben egyetemi (főiskolai) felvételre jelentkezettek demográfiai és testfejlődési vizsgálata. 1970/3.
30. Társadalmi átrétegződés és demográfiai hatásai. II. Magyarországon. 1970/4.
31. Családtervezés Magyarországon. Az 1966. évi termékenységi és családtervezési vizsgálat (TCS) fontosabb adatai. 1970/1. *(Angol nyelven.)*
32. A IX. Biológiai Vándorgyűlésen elhangzott előadások tartalmi kivonatai. Budapest, 1970. május 6—8. 1970/6. *(Angol nyelven.)*
33. Magyarország népességének 1957 óta történt belföldi vándorlásának vizsgálata néhány szempontból. 1971/1. *(Angol nyelven.)*
34. Magyarország halandósági táblái 1900/01-től 1967/68-ig. 1971/2.
35. Népesedéspolitikai Magyarországon. 1972/1.
36. Magyarország népességének előreszámítása (1972—2001). 1973/1.
37. Nemzetiségek demográfiai sajátosságai Baranya megyében. II. 1973/2.
38. Magyarország népessége. 1974/1. *(Angol nyelven.)*
39. A budapesti alkoholisták és leszármazottaik biodemográfiai vizsgálata (Első szakasz) (Előzetes jelentés) 1974/2.
40. Kriminálitási táblák. 1974/3.

41. A gazdasági korfák módszertani apparátusának felhasználása optimális stabil népességek meghatározására. 1974/4.
42. A társadalmi térbeliség néhány elméleti és gyakorlati problémája. 1975/1.
43. Népesedési kérdésekkel kapcsolatos közvéleménykutatás. 1976/1.
44. Budapesti öngyilkosok vizsgálata 1972. 1976/2.
45. Az 1—60 hónapos budapesti gyermekek testi fejlettsége, szociodemográfiai és morbiditási viszonyai (Előzetes jelentés). 1977/1.

СООБЩЕНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ИНСТИТУТА ПО ДЕМОГРАФИИ ЦСУ

В серии сообщений Исследовательского института по демографии до настоящего времени вышли следующие тома:

1. Ожидаемая динамика населения комитатов Венгрии между 1. 1960 и 1. 1980 г. 1963/1.
2. Положение пенсионеров. 1963/2.
3. Исследования относительно достоверности ответов о возрасте при переписи населения 1960 года. 1964/1.
4. Демографические характеристики народонаселения Венгрии по регионам 1965/1.
5. Причины разводов. 1965/2.
6. Положение и проблемы Будапештских пенсионеров. 1965/3.
7. Общественная рестратификация и ее демографические последствия. В Будапеште и в городах. 1965/4.
8. Изменения в занятиях населения в период между 1960 и 1963 гг., 1965/5.
9. Исследования в области динамики территориального распределения населения в Венгрии. 1900—1960. 1966/1.
10. Жилищно-демографические данные. 1966/2.
11. Положение социальных учреждений и лиц, проживающих в них. 1966/3.
12. Территориальный прогноз населения Венгрии. 1966/4.
13. Развитие венгерского направления описательной статистики. 1966/5.
14. Данные о плодovitости. 1966/6.
15. Влияние демографических факторов на образование. 1967/1.
16. Школьное образование — профессиональное образование. 1967/2.
17. Экономические возрастные пирамиды населения Венгрии. 1967/3.
18. Демографические особенности национальностей в комитете Баранья. 1968/1.
19. Перспективы развития населения Венгрии, 1966—2001. 1968/2.
20. Венгерская историческая демография после второй мировой войны. 1968/3. (На английском языке.)
21. Совещание по исторической демографии. Будапешт. 1965. 1968/4. (На французском, английском и немецком языках.)
22. Демографические характеристики последний по их величине, 1900—1960. 1968/5.
23. Ежегодник Исследовательского Института по демографии ЦСУ ВНР, 1963—1968 гг. 1968/6. (На венгерском и английском языках.)
24. Алкоголизм. 1968/7.
25. Пособие по воспитанию детей. 1969/1.
26. Методы исследования плодovitости и семейного планирования: Венгерский опыт. 1969/2. (На английском языке.)
27. Планирование семьи в Венгрии. Важнейшие данные исследования по фертильности и семейному планированию (ТЧ) 1966. года.
28. Пособие по воспитанию детей. 1970/2.
29. Исследование демографических характеристик и характеристик фи-

- зического развития желавших поступить в университет (ВУЗ) в 1966 году. 1970/3.
30. Общественная рестратификация и ее демографические последствия в Венгрии. 1970/4.
 31. Планирование семьи в Венгрии. Важнейшие результаты исследования по фертильности и планированию семьи. (ТЧ) 1966 года. 1970/5. (На английском языке.)
 32. Резюме лекций, прочитанных на X Биологической выездной сессии. Будапешт, 6—8 мая 1970 г. 1970/6. (На английском языке.)
 33. Несколько аспектов исследования внутренней миграции населения в Венгрии с 1975 года. 1971/1. (На английском языке.)
 34. Таблицы смертности населения Венгрии с 1900/01 г.—по 1967/68 гг. 1971/2.—
 35. Политика народонаселения в Венгрии. 1972/1.
 36. Прогнозы населения Венгрии. (1972—2001) 1973/1.
 37. Демографические особенности национальностей в комитате Баранья. 1973/2.
 38. Население Венгрии. 1974/1. (На английском языке.)
 39. Биодемографическое исследование будапештских алкоголиков и их потомства. (Первая фаза.) (Предварительный доклад.) 1974/2.
 40. Таблицы криминальности. 1974/3.
 41. Использование методологического аппарата возрастных пирамид экономических событий для определения оптимальных стабильных населений. 1974/4.
 42. Несколько теоретических и практических проблем общественной пространственности. 1975/1.
 43. Исследование общественного мнения о демографических вопросах. 1976/1.
 44. Исследование самоубийц города Будапешта, 1972. г. 1976/2.
 45. Физическое развитие, социально-демографические условия и условия заболеваемости Будапештских детей в возрасте 1—60 месяцев (Предварительный отчет) 1977/1.

PUBLICATIONS OF THE DEMOGRAPHIC RESEARCH INSTITUTE

In the series of the Publications of the Demographic Research Institute the following volumens have been published:

1. Population Projections for Hungary by Counties between January 1, 1960, and January 1, 1980. 1963/1.
2. The Situation of Pensioners. 1963/2.
3. Investigation on the Reliability of Age-Admissions in the Population Census of 1960. 1964/1.
4. Demographic Characteristic of the Population in Hungary by Regions. 1965/1.
5. Causes of Divorces. 1965/2.
6. Situation and Problems of the Pensioners of Budapest. 1965/3.
7. Social Mobility and its Demographic Effects in Budapest and in the Towns I. 1965/4.
8. Change in Occupation of the Population between 1960 and 1963. 1965/5.
9. A Study on the Regional Distribution of Hungary's Population 1900—1960. 1966/1.
10. Housing-Demographic Data. 1966/2.
11. Situation of Social Institutes and Their Dependents. 1966/3.
12. Regional Projections of the Population of Hungary. 1966/4.
13. The Development of the Hungarian Descriptive Statistics. 1966/5.
14. Fertility Data. 1966/6.
15. The Impact of Demographic Factors on Culture. 1967/1.
16. School Qualification and Professional Training. 1967/2.

17. The Economic Age-Pyramids of Hungary's Population. 1967/3.
18. The Demographic Characteristics of the Nationalities of the County of Baranya. 1968/1.
19. Population Projection for Hungary. 1966—2001. 1968/2.
20. Hungarian Historical Demography after World War II. 1968/3. (*In English*)
21. Colloquium on Historical Demography. Budapest, 1965. 1968/4. (*In French, English and German*)
22. Demographic Characteristics by Size of Settlements, 1900—1960. 1968/5.
23. Annals of the Demographic Research Institute of the Central Statistical Office, 1963—1968. 1968/6. (*In Hungarian and English*)
24. Alcoholism. 1968/7.
25. Allowance for Child's Care. 1969/1.
26. Survey Techniques in Fertility and Family Planning Research: Experience in Hungary. 1969/2. (*In English*)
27. Family Planning in Hungary. Main Results of the TCS-66 Study. 1970/1.
28. Allowance for Child's Care. 1970/2.
29. Demographic and Physical-Developmental Study of Those Who Applied for Admission to Universities (Higher Schools) in 1966. 1970/3.
30. Social Mobility and its Demographic Effects in Hungary. II. 1970/4.
31. Family Planning in Hungary. Main Results of the 1966 Fertility and Family Planning (TCS) Study. 1970/5. (*In English*)
32. Abstract of the Lectures Delivered at the 9th Hungarian Congress of Biology. Budapest, 6—7—8 May. 1970/6. (*In English*)
33. Some Aspects of the Internal Migration of Population in Hungary since 1957. 1971/1. (*In English*)
34. Life tables of Hungary from 1900/01 to 1967/68. 1971/72.
35. Population Policy in Hungary. 1972/1.
36. Population Projections of Hungary. (1972—2001). 1973/1.
37. The Demographic Characteristics of the Nationalities of the County of Baranya. II. 1973/2.
38. The Population of Hungary. 1974/1.
39. Biodemographic Study of the Budapest Alcoholics and Their Descendants (First stage.) (Preliminary report) 1974/2.
40. Criminality Tables. 1974/3.
41. Use of the Methodological Apparatus of Economic Age-Pyramids for the Determination of Optimum Stable Populations. 1974/4.
42. Some Theoretical and Practical Problems of Social Spatiality. 1975/1.
43. Public Opinion survey Concerning Demographic Questions. 1976/1.
44. A Survey on Suicides in Budapest 1972. 1976/2.
45. Physical development, socio-demographic and morbidity conditions of children aged 1—60 months in Budapest (Preliminary report) 1977/1.